Nogmaals de knotwilg / W. Tuinzing

Rijkslandbouwkonsulent voor de griend- en rietkultuur in Wageningen tot april 1974

In „Populier" van augustus 1972 heeft de heer Tuinzing reeds een artikel „De teelt van knotwilgen" geschreven. In het onderstaande gaat hij op een aantal bijzonderheden van dit houtgewas nader in. Op menige plaats betrekt hij de griendkultuur erbij. *(red.)*

Zodra de wilgepoten op geschikte hoogte zijn afgezet, zal het rijtje knotwilgen weer kompleet zijn. (Overheicop, nabij Schoonrewoerd, 1960)

Opnieuw geniet de knotwilg belangstelling. Ging het vroeger in de meeste streken voor alles om het hout dat hij geregeld verschaft, thans gaat het om de landschappelijke betekenis ervan. Oude eksemplaren zijn ons bovendien dierbaar om de gastvrijheid die deze aan talloze planten en dieren bieden. Over de waarde van de „kopstoof" voor het landschap heeft men wel eens anders geoordeeld dan tegenwoordig. De grote bodemkundige, W. C. H. Staring, schrijft in „Verslag van den landbouw in Nederland over 1870, opgemaakt op last van den minister van binnenlandsche zaken" op bladzijde 92 het volgende:
„Het onnoemelijk aantal knotwilgen, Salix alba, dat de oeverlanden onzer groote rivieren, en der kleine rivieren en beken tevens, kenmerkt, levert een zeer voordeelig, vooral voor het maken van gevlochten tuinen geschikt, hakhout op. Het groote voordeel van deze, hoog boven den grond afgeknotte, wilgen is, dat men hakhout telen kan daar waar vee geweid wordt. Of het schilderachtige der landschappen wint bij die lange rijen afgeknotte boomen, is echter eene vraag, waarop men van den landbouwer geene beantwoording mag vergen."
Zijn woorden lichten ons tevens in over een belangrijke toepassing van het gewas ervan. Het leverde namelijk zowel staken als latten voor het vlechten van tuinen tot kering van het vee. De ouderen onder ons zullen zich nog wel enkele van deze weinig duurzame afscheidingen herinneren. Ze kostten veel arbeid, maar weinig geld!
Menige afbeelding uit een ver verleden laat ons vlechttuinen zien. In de lage landen zullen het vermoedelijk toen al de knotwilgen zijn geweest, die hiervoor het hout verstrekten. Elders zal het hakhout van eik, hazelaar, lijsterbes e.a. dienst hebben gedaan. Uit oude uitdrukkingen met betrekking tot tuinen moge blijken, hoe algemeen het gebruik van dit vlechtwerk eens was.

Wilgehout is weinig duurzaam. Wie een jonge griendstruik openhakt, zal in menig geval reeds een duidelijke verkleuring van de kern opmerken. Het is het begin van een ontleding die te wijten is aan het voorkomen van een grote wond aan de top van de stek, waaruit de struik zich ontwikkeld heeft. Eenzelfde, echter nog wel groter kapvlak bezit de lange stok die gestoken is om een „kopwilg" te verkrijgen. Niet anders is het gesteld met het eksemplaar, voortgekomen uit een poot die enige jaren na het planten op geschikte hoogte is afgezet. Het is dan ook geen wonder dat „hotstoven" in de loop der jaren inwendig vermolmd raken. Het rulle materiaal dat de ontstane holte vult, wordt verrijkt met blad, takjes en uitwerpselen, met dode planten en dieren. Ook van dit voortbrengsel heeft de mens dankbaar gebruik gemaakt. Deze knotwilgengrond, boomgrond, boomaarde, houtgrond of olm toch, al of niet met grond en/of mest vermengd, heeft hem de zo begeerde potgrond voor zijn bloemplanten verschaft.

Voor het opvullen van opengevallen plaatsen in een dichte rij knotwilgen is de poot het aangewezen uitgangsmateriaal. Ze wordt later op de gewenste hoogte afgezet. In andere gevallen wordt uit het jonge gewas stek van bepaalde lengte gesnoeid. Als de top en het dikste gedeelte zijn weggenomen, blijft een stek over. Het is zaak elke beschadiging van de bast, bij welke handeling ook, te vermijden. Wie in het hanteren van snoeimes of bandhaak niet bedreven is, kan de zijtakken het best met een snoeischaar verwijderen. Er mag gerust een tookje, een uitsteekseltje achterblijven.
Het is een groot gerief, dat stek en poot zo gemakkelijk en snel beworteld raken. Het reservevoedsel, in het hout opgeslagen, gaat aan de vorming van wortels en jong lot heen. Hiertoe is dit plantgoed dan ook maar één keer in staat. Het is dus geboden een en ander terdege te ontzien en daarom: niet ertegen stoten en niet een schuin gestoken eksemplaar achteraf eens gauw even rechtop zetten.
Als gevolg van de vochtige lucht in grienden kunnen zelfs aan het bovengronds gedeelte van de struik wortels ontspringen. Op grotere hoogte boven de grond blijft dit verschijnsel beperkt tot die plaatsen in het griendgewas, waar vogels hun nest hebben gebouwd. Dit gedraagt zich als een spons, zodat in een nat jaar wortels van de wilg deel van het nest kunnen gaan uitmaken. Ook aan de rand van de holte bij „kopstoven" kunnen we wortels zien verschijnen. Op zoek naar water en voedsel doorwortelen ze de „boomaarde". Een zuinige huishouding!
In de meeste „hootstoven" herkennen we de schotwilg, Salix alba L. Ook de kraakwilg, S. fragilis L., komt in geknotte toestand voor. Hij valt op door een geheel andere gedaante. Het zijn de wilgen die we hier te lande ook als opgaande boom kennen. Een rijtje knotwilgen van de berijpte wilg, S. daphnoïdes

In de periode, dat men de wilgestokken van de bast ontdeed, waren de wegen smaller dan ooit.

Vill., is een grote bijzonderheid. De schotwilg heeft de verdienste op een lage standplaats nog te gedijen. Dank zij deze eigenschap kan hij, op de slootkant gestoken en de wal doorwortelende, tot behoud hiervan bijdragen.
Ook in onze buitendijks gelegen hakgrienden met hun smalle akkertjes heeft de schotwilg een belangwekkende taak vervuld. Hij is daar als rood bekend. Bij een gemengde beplanting was het deze wilg die naast de greppels werd gestoken. Andere wilgesoorten kwamen op het hogere gedeelte van de akkers te staan. De struik van het rood gaat lang mee. Hij wordt daarbij groot en hoog. Zijn duurzaamheid is mede te danken aan het feit dat een aantasting door de beruchte wilgensnuittor minder ingrijpend is dan bij menige andere wilgesoort. Als gevolg van

Meer dan veertig jaar lang heeft deze snijgriend jaarlijks een gewas gele bindteen voortgebracht. (Overlangbroek, 1969)

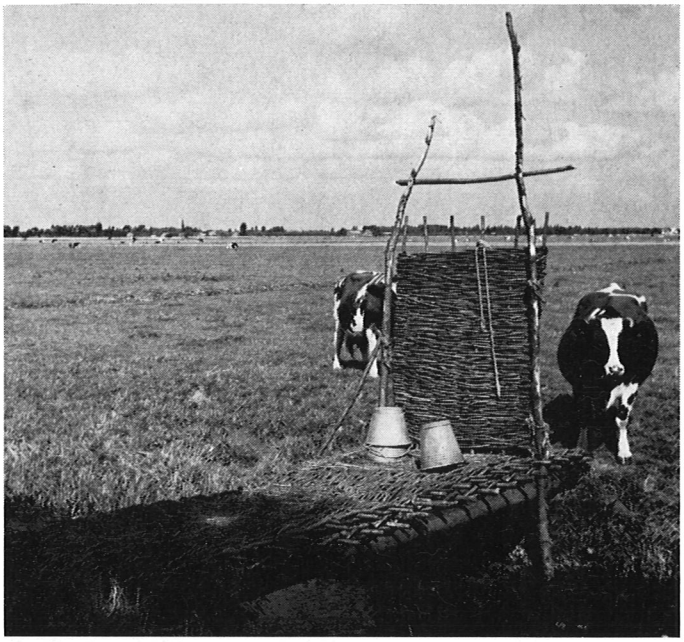

Op de voorgrond de 'Kraakwilg'; achteraan de 'Schotwilg', die reeds in blad staat. (Wageningen, 1961)

een en ander vinden we bij heel oude, verwaarloosde buitengrienden soms alleen nog de greppelkanten met griendhout begroeid.
In onze oude binnengrienden, waarvan het gewas om de drie of vier jaar werd geoogst, komt de schotwilg veelal verspreid voor. Er werd van wilg en naar het westen toe weer meer van rood gesproken. Daar had dit rood vaak ook een groter aandeel in de begroeiing. De machtige stoven ervan hebben tot een sterke onderdrukking van de omringende struiken van andere wilgesoorten geleid. Het blad van deze wilg verteert gemakkelijk. Het zal mede hieraan te danken zijn, dat rondom de stommel ervan zelfs de meest onhandelbare klei oppervlakkig een opmerkelijk mooie struktuur verkrijgt. De waarnemer loopt er als op een tapijt!
Wat met betrekking tot de wilgensnuittor werd opgemerkt, geldt eveneens voor de kraakwilg. Beide wilgesoorten vertonen trouwens in nog andere opzichten overeenkomst. Een tweetal vormen van de kraakwilg – de Franse gele, roodgetopte teen en het Belgisch rood – staan als bindteen hoog aangeschreven. Snijgrienden, hiermee beteeld, hebben een lange levensduur. Gedurende enkele tientallen jaren kunnen ze jaarlijks een gewas opleveren.
In de beplanting van onze oude hakgrienden binnen de dijken, waarvan de schotwilg deel uitmaakte, was vaak ook de kraakwilg vertegenwoordigd. Hij droeg er de naam van slijkwilg. Gezien zijn geschiktheid als bindteen dreigde hij bij het stikken – het dunnen van het eenjarige gewas – wel eens wat al te ingrijpend te worden gedund. Men bond er de stikteen zo graag mee tot een bos! Het lot dat op de struik achterbleef, werd als gevolg hiervan al gauw door het omringende hout overvleugeld. De grond rondom de „preekstoelen" van de slijkwilg kon eveneens een prachtige struktuur bezitten.
In de griendkultuur van de Biesbosch en zijn omgeving droeg de kraakwilg de naam van schietwilg. Er werden onderscheiden de gele en de blauwe schietwilg. Van deze twee stond de gele in hoog aanzien wegens zijn rechte groei, zijn grote lengte en de uitstekende kwaliteit van het hout èn voor hoepels èn voor schop- en harkstelen. De struiken waren daar echter minder duurzaam dan die van het rood. Met een veelbelovende stoof die een flinke hoeveelheid hout had voortgebracht, kon het plotseling gedaan zijn!
Het gaat met de knotwilg als met de griendstruik. Bij beide betekent de oogst een plotselinge verstoring van het evenwicht tussen het gedeelte boven en het gedeelte in de grond dat ze hebben nagestreefd. Ze beantwoorden deze ingreep met een krachtig uitlopen van een groot aantal knoppen. In beide geval-

len kan van de teelt van waterlot worden gesproken. De term waterlot kennen we uit boomteelt en fruitteelt. In deze teelten is het de snoei die het hout tot de ontwikkeling van waterlot prikkelt.
Daar waar de opbrengst van het eenjarige gewas teenhout te wensen ging overlaten, heeft de griendteler menigmaal de griend op zijn verhaal laten komen door i.p.v. een eenjarig gewas eens twee- of driejarig hout te oogsten. De gunstige uitwerking van deze maatregel kan gedeeltelijk worden verklaard uit een vergroting van de wortelmassa. Hier doet zich dus het geval voor, dat niet het gewas, doch het wortelstelsel tot taak heeft het evenwicht te herstellen tussen het gedeelte boven en het gedeelte in de grond. Na de oogst zal een nieuw teengewas het evenwicht gaan zoeken met een wortelmassa die gelegenheid heeft gehad zich uit te breiden. Dit betekent een hoger opbrengst, waarom het de teler te doen was!
Vaak is het stoven hakken op gezette tijden gebeurd. Het stikken van het jonge gewas maakte het mogelijk voor ekstra zwaar hout bij de eerstvolgende oogst te zorgen. Het vrij sterk getakte gewas van wat gedrongen bouw dat de knotwilg opleverde, was boerengeriefhout en meer niet. Dit hield niet alleen verband met de manier van telen, maar ook met de gebezigde houtsoort, de schotwilg. Zelfs het rijshout van het rood onzer buitengrienden – toch niet meer dan een afvalprodukt! – stond in kwaliteit bij dat van andere wilgesoorten achter. Tuinlatten en bleeslatten van het rood werden wegens de kans op breuk liefst niet droog, doch groen verwerkt. Het hout van het rood en de hieruit verkregen artikelen hebben steeds wat minder geld opgebracht dan bij andere wilgesoorten het geval was. Wat de knotwilg verschafte, waren koestaken, palen, slieten en vlechtlatten voor heiningen, staken voor het breien van horden, een enkele boonstaak, een enkele fruitschoor, een enkele schopsteel, alsmede

Eens werden met smalle „horden", door balken ondersteund, percelen voor mens en dier toegankelijk gemaakt en/of met „tuinen" afgesloten.

takkebossen als brandstof. Het snoeisel leverde een stalbezem op, of werd voor de koeien geworpen.
Het stovenbankje, het knotbijltje en andere hulpmiddelen bij het hakken, het knotten van „kopwilgen" vormen een blijvende herinnering aan tijden, waarin zelfs het nietigste wilgerijsje een bestemming vond.

Gebr. van den Berk b.v.
BOOMKWEKERIJEN
ST. OEDENRODE
TELEFOON 04138-2331
LAANBOMEN EN BOSPLANTSOEN
Specialiteit:
POPULIEREN EN WILGEN
Advisering en aanleg van beplantingen

TE KOOP:
onder de Gemeente Woudrichem,
gelegen tegen mooi natuurgebied Pompveld,
perceel weiland
met ± 540 populieren, ± 21 jaar oud, groot 3.19.20 ha.
Een mooi perceel gelegen aan de harde weg.
Inlichtingen:
Julianastraat 11 - Vlijmen - Telefoon 04108-2310, 2390

HOUTHANDEL
„DE MAAS"
*
Wij zijn kopers van alle soorten bomen, tevens verzorgen wij het onderhoud van bossen, zoals dunnen, vellen, snoeien, frezen, enz., alsmede uw subsidie-aanvragen
*
F. A. J. de Maas
Nachtegaalstraat 16
5735 EB Aarle-Rixtel
Tel. 04928-1439

BOMEN-ROOIEN
- van 1 boom tot vele hectaren
- het wegfrezen van stobben
- **verhuur bomenverplantmachine**
- **verhuur hoogwerker**
- in Nederland, België en Duitsland

DRIESSEN
tel. 02943 - 1795 **VREELAND**